

Xenofobia

Xenofobia (de la *ξενοφοβία* în greacă, însemnând *frica de străin*) este frica de străini și de necunoscut. Aceasta nu se referă numai la frica de etnicitate sau cultură diferită, dar și la frica de oameni necunoscuți și concepte necunoscute. Forme ale xenofobiei includ nu doar rasismul dar și homofobia. Există o diferență între rasism și xenofobie. Pe când xenofobie este o *frică* de străini, rasismul este o *ură* față de străini, care este de multe ori produsă de această frică a necunoscutului. Deci, rasismul este rezultatul xenofobiei, nu atât un sinonim a acestui fenomen.

Rasismul reprezintă orice diferență, excludere, restricție sau preferință bazată pe rasă, culoare, descendență, naționalitate sau origine etnică care are ca scop diminuarea sau prevenirea recunoașterii, beneficiii și folosirii, la un nivel egal, a drepturilor umane și libertăților fundamentale în orice domeniu al vieții publice, fie el politic, economic, social, cultural. Definiție dată de Convenția Internațională pentru eliminarea oricărei forme de rasism a Națiunilor Unite, martie 1966. În prezent, rasismul a fost definit în sociologie ca rezultatul unui conflict sociopolitic de interese care se legitimează pe baza diferențelor fenotipice.

Alte forme de manifestare a unor fobii sunt: homofobia, islamofobia și antisemitismul.

Homofobia este o fobie (aversiune sau teamă patologică) care se manifestă printr-o discriminare sau ură față de persoanele cu o orientare sexuală alta decât cea heterosexuală, în principal față de homosexuali. Homofobia poate fi clasificată drept un tip de xenofobie. Adjectivul asociat este "homofobic".

Etimologie: termenul *homofobie* se pare că a fost creat în 1965 de psihologul american George Weinberg. Alte surse susțin întâietatea psihologului Kenneth Smith. Prima apariție în scris s-a înregistrat în 1969 în *Time Magazine*, după care a fost preluat și în alte limbi. Termenul se compune din cuvintele grecești *homo* (aceiași) și *phobos* (teamă), pe modelul altor termeni precum *claustrofobie*, *fotofobie*, *xenofobie*, sau ca o prescurtare a termenului *homoerotofobie* (fobie față de *homoerotism*) creat de Wainwright Churchill. Radicalul *homo* nu trebuie confundat cu cuvântul latinesc *homo* (om).

Islamofobia:

Termenul de islamofobie este definit ca un fenomen de prejudecată împotriva musulmanilor, care se manifestă în general prin atitudini dezaprobatore, violență, discriminare, sau aplicarea de stereotipuri, multe dintre ele întreținute (involuntar sau nu) de mass-media. Deși termenul datează din anii '80, totuși răspândirea islamofobiei a căpătat o rată extraordinară în urma atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001.

Antisemitismul denumește comportamentul ostil față de evrei numai pentru faptul că sunt evrei. Poate lua diverse forme: învățături religioase care proclamă inferioritatea evreilor, sau

forme politice care includ încercarea de a izola, oprima sau a lovi în evrei. Antisemitismul poate include opinii stereotipe și prejudicii.

Ostilitatea față de evrei provine din antichitate, încă din timpuri biblice, când evreii erau criticați și pedepsiți pentru că nu vroiau să se integreze ca grup și să adpte valorile, obiceiurile și religia popoarelor în mijlocul cărora trăiau - preferând să rămâna separați social și religios.

Odată cu creștinismul crește și ura față de evrei, aceștia fiind văzuți ca cei care l-au crucificat pe Isus și ca poporul care-i refuza învățăturile. În Evul Mediu începe crearea de ghetouri în care evreii erau forțați să locuiască. În aceste timpuri acuzații obișnuite contra evreilor erau otrăvirea fântânilor și a râurilor, uciderea de copii creștini în scopul de a prepara pâine de Pesach cu sângele lor, transformarea în diavoli, vrăjitoare și alte ființe satanice.

Intoleranța și rasismul

Știi tu cine ești? Știm noi unde ne plasăm între naționalitate și origine sau religie și etnicitate? Și ce știm despre rasism?

Rasa este un ansamblu de ființe vii care au aceleași caracteristici psihice și adesea fiziologice.

Din acest punct de vedere nu există decât o rasă- rasa umană. O altă definiție ia în calcul, ca o caracteristică fundamentală, culoarea pielii. Astfel sunt trei rase: Neagră, Albă și Galbenă., cea Roșie nu este decât o parte din cea Galbenă. dar noi suntem deja într-o definiție rasistă a omului făcând din diferența de culoare o diferență majoră între indivizi, ceea ce este o greșeală.

A treia definiție, cea mai curentă, este aceea care spune că diferențele culturale sau religioase fac dintr-un grup uman o rasă aparte. Această definiție dacă este acceptată conduce la rasism deoarece ea formează o viziune despre lume bazată pe diferențele dintre oameni: culoarea pielii, forma nasului sau altele. Această definiție poate să conducă la a gândi despre rase că sunt: "bune" sau "proaste", "superioare" sau "inferioare", ceea ce conduce la intoleranță pornind de la aceste diferențe.

Ați auzit adesea spunându-se: "Negrii sunt dansatori înnăscuți, ei au ritmul în sânge" sau " evreii sunt comercianți buni, au spiritul de afaceri în sânge" sau " oamenii din Sud au simțul sărbătorii". Deși acestea sunt complimente, nu este mai puțin adevărat că este vorba tot de rasism. Aceste pseudo- calități care nu pot fi atribuite tuturor pentru că din fiecare categorie pot exista unii care: nu știu să danseze, nu au un spirit comercial ș.a.m.d., pot fi însoțite de expresii: "Buni dansatori dar nu știu să muncească", "Comercianți buni, dar por să-și vândă și mama", "Dornici de sărbătoare, dar leneși".

Intotdeauna e de vina ALTCINEVA pentru esecurile noastre personale . Cred ca de fapt asta e esenta resemnarii mioritice - o evaziune din fata propriilor neajunsuri. Mecanism psihologic: atata timp cat altul e de vina, constiinta vegeteaza si se complace in auto-compatimire. E mai usor sa faci din tine victima si sa te resemnezi cu asta, decat sa accepti ca nici tu nu esti perfect, la fel cum nu sunt nici altii pe care ii socotesti "xenofobi", "ingamfati", sau

cine stie cum. Si mai ales, sa faci un efort ca sa-i intelegi si ca sa-ti ameliorezi atitudinea. Si cu cat vinovatul e mai departe sau putin palpabil, cu atat orice actiune impotriva lui e mai putin evidenta si deci resemnarea pare mai justificata.

Cred ca ceea ce ne lipseste este DEMNITATEA propriei noastre conditii . Care este prin natura ei una INDIVIDUALA, nu colectiva, legata fortat de ideea de apartenenta la un popor sau o tara, care pana la urma sunt mai degraba niste abstactiuni.

Atata vreme cat ne resemnam cu conditia de victima prin nationalitate, nu vom progresa niciodata! Si cu siguranta nu vom avea nici mioritze, nici "stele facilii", nici bocete mii care sa ne deplanga pentru asta, fiindca pur si simplu nu le-am merita!

Poate ca un "Moromete" francez :) sau de alt neam ar spune despre noi : un popor absurd, care se lasa victimizat pe degeaba si in mod artificial (vezi *Miorita*) si care la randul lui face acelasi lucru, la fel de gratuit si fara sens, cu cei din jurul sau (vezi *Balada Mesterului Manole*). Caci daca nu ingropam tot ce au altii mai bun decat noi la temelie propriului nostru orgoliu, iar nu ne simtim bine...

In ce-i priveste pe straini, privindu-i cu suspiciune de la inceput, cu toate ideile preconcepute despre defectele lor nationale intiparite in privirea si in gesturile noastre, cu siguranta nu vom obtine nimic bun. Nimic bun nu vine pe degeaba. Trebuie castigat, trebuie luptat pentru asta.

Rasismul si xenofobia in Internet

Problematika manifestarilor de rasism si xenofobie in Internet a constituit, de asemenea, obiectul unor preocupari notabile in mediul juridic, in scopul combaterii acestui fenomen la nivel international. La fel ca si in cazul celorlalte tipuri de continuturi negative tratate anterior (1), atitudinile rasiste, antisemite si xenofobe, amenintarile si instigarea la violenta impotriva unor grupuri de persoane, avand ca teme discriminarea pe criterii de rasa, religie, nationalitate sau de origine etnica, au o istorie indelungata in mediile clasice - carti, ziare, manifeste si alte scrieri. Legislatia statelor tinde sa ingradeasca de mai mult timp asemenea forme de exprimare, astfel incat, in prezent, publicatiile rasiste si xenofobe au o raspandire redusa, fenomenul putand fi tinut relativ usor sub control.

In conditiile in care represiunea penala impotriva acestor publicatii a inregistrat un succes semnificativ, aparitia si dezvoltarea Internetului a oferit, ca si in cazul altor continuturi ilegale, un perimetru de manifestare atragator, daca avem in vedere cel putin urmatoarele considerente:

- serviciile Internet permit o raspandire larga a agresiunilor verbale de acest tip, inclusiv in statele ale caror populatii sau grupuri de populatii constituie tintele atacurilor rasiste si xenofobe; (2)
- mecanismele tehnico-juridice existente, destinate combaterii fenomenului, nu sunt totusi destul de eficiente;

· intre state continua sa existe divergente cu privire la limitele sanctionarii unor asemenea continuturi, precum si la modul de aplicare a legii in spatiu.

Pornind de la aceste realitati, precum si de la necesitatea consolidarii mecanismelor de protejare a drepturilor omului, statele membre ale Consiliului Europei, impreuna cu celelalte state parti la Conventia Consiliului Europei pentru combaterea criminalitatii informatice, semnata la Budapesta, la data de 23 noiembrie 2001, au incheiat la Strasbourg, in data de 28 ianuarie 2003, un Protocol Aditional la Conventie privind incriminarea faptelor de natura rasista si xenofoba, savarsite prin intermediul sistemelor informatice. (3)

Acest important document international impune statelor semnatare sa adopte masuri de incriminare a urmatoarelor fapte:

- a) raspandirea de materiale rasiste si xenofobe prin intermediul sistemelor informatice;
- b) amenintarea, realizata prin intermediul sistemelor informatice, cu privire la savarsirea unor fapte penale grave impotriva unor persoane ori grupuri de persoane, pe motive rasiste si xenofobe;
- c) insulta savarsita pe motive rasiste si xenofobe;
- d) negarea, banalizarea grosiera, aprobarea sau justificarea genocidului ori a crimelor impotriva umanitatii;
- e) complicitatea la savarsirea faptelor prevazute la lit.a) – d).

In anumite experiente istorice, rasismul se manifesta slab, limitat, secundar si uneori este mai corect sa vorbim de xenofobie sau tensiuni interculturale decat de rasism propriu-zis. In altele, din contra, el matura totul in calea sa, structureaza viata politica si sociala, insuflbeste schimbarile, cuceririle, razboiul. De aceea, pentru inceput, schitez un tablou de ansamblu, in interiorul caruia vom putea recunoaste diferite niveluri ale fenomenului, diverse modalitati de integrare, de prezenta si intensitate a formelor sale elementare.

1. Spatiul empiric al rasismului

Intr-o prima aproximatie, putem deosebi patru niveluri ale rasismului.

a) la un prim nivel, este mai corect sa vorbim despre infrarasism decat despre rasism constituit. In acest caz, fenomenul este in acelasi timp minor si aparent dezarticulat. Se remarca prezenta doctinelor, propagarea prejudecatilor si a opiniilor, adeseori mai degraba xenofobe decat cu adevarat rasiste, sau legate mai mult de identitati comunitare decat rasiste. Violenta poate sa apara, difuza, foarte localizata; segregarea se poate contura atat in forma sociala, cit si rasiala, de exemplu in jurul unor enclave, in care mizeria si somajul rivalizeaza cu marginalizarea grupurilor etnice; discriminarea se intilneste ici si colo, in citeva institutii, unde e considerata totusi o problema minora, jenanta, sau e stigmatizata cu repeziciune. In aceasta faza, nu este foarte clar stabilita comunicarea infrarasismului de la o forma la alta; fiecare din aceste forme

pare sa apartina unei logici autonome; de exemplu, nu pot fi percepute cu claritate legaturile dintre activitatea unor ideologi relativ marginali si emergenta unor acte de violenta izolate, promovate de indivizi sau de mici grupuri aparute in urma unor circumstante mai mult sau mai putin fortuite si cu idei extrem de putin elaborate.

b) La un al doilea nivel, rasismul ramine tot fragmentat, dar este deja mult mai precis sau mai manifest. El apare ca atare, exprimat cu claritate, masurabil de pilda in sondajele de opinie. Doctrina este mai raspindita, ea inspira publicatii numeroase, anumite cercuri, grupuri de influenta. Violenta mai frecventa, suficient de repetitiva ca sa nu fie privita ca fenomen secundar, actiune a unor dezechilibrati, efect al unei situatii in mare masura intimplatoare, al unei conjuncturi foarte speciale. Segregarea sau discriminarea sint si ele marcate, perceptibile in diferite domenii ale vietii sociale sau inscise vizibil in spatiu. Ansamblul este coerent, dar pare inca fragmentat, ca si cum un acelasi imbold ar traversa societatea, fara a gasi insa liantul care sa determine unitatea concreta a diferitelor sale expresii.

c) Acest liant apare la un al treilea nivel, cind rasismul devine principiul de actiune al unei forte politice sau parapolitice; cind devine el insusi politica, insuflind dezbateri si manifestari de violenta mobilizind sectoare ample ale populatiei, creind contextul favorabil unei violente amplificate sau utilizind el insusi aceasta violenta ca instrument intr-o strategie de preluare a puterii. Miscarea politica aflata in acest stadiu capitalizeaza opiniile si prejudecatile, dar, in egala masura, le orienteaza si le dezvolta; ea se prevaleaza de elementele doctrine care inceteaza sa mai fie marginalizate, atrage intelectuali autentici, se inscrie intr-o traditie ideologica sau o creaza, facind in acelasi timp apel la masurile concrete discriminatorii sau la un proiect de segregare rasiala.

d) In sfarsit, ultimul nivel este atins din momentul in care statul insusi se organizeaza pe baza unor orientari rasiste, dezvolta activitati politice si programe de excludere sau de discriminare masiva, face apel la savanti sau intelectuali care sint chemati sa contribuie la acest efort, mobilizeaza resursele sistemului judiciar pentru a-si afirma categoriile rasiale, structureaza institutiile in functie de aceste categorii. Rasismul devine total daca cei care conduc statul reusesc sa-i subordoneze totul: stiinta, tehnica, institutiile, dar si economia, valorile morale si religioase, trecutul istoric, expansiunea militara; daca aceasta patrunde in toate domeniile vietii politice si sociale, la toate nivelurile, fara dezbateri sau contestare posibila. Este total, penru a utiliza un alt termen, in masura in care determina fuzionarea unor elemente diferite intr-o dinamica unica si declaseaza tot ceea ce acorda grupului circumscris rasial un loc, chiar dezavantajat, in societate. Ca imagine sociologica, rasismul total nu este desavirsit decit atunci cind personifica statul. El poate fi insa intilnit in grupuri care functioneaza dupa modelul sau, reproducindu-i principiul la scara redusa si, de aici, intr-un registru in acelasi timp terorist si sectar.

Astfel reprezentat, spatiul empiric al rasismului nu permite in sine confirmarea sau infirmarea ipotezei unei unitati fundamentale a fenomenului. Este evident ca rasismul fragmentat si infrarasismul compun, dar nu putem deduce de aici ideea unei diferente intre formele elementare care-l compun si nici de aici ideea unei diferente ireductibile, de fond, intre aceste forme; de fiecare data cind trecem de la un nivel la altul, percepem in mod clar diferite grade de importanta sau intensitate, dar nu putem inca spune daca acestea ne interzic sau nu sa gindim fenomenul ca pe un fenomen continuu.

2. Fragmentare si fuziune

Cu toate acestea, putem acum introduce un prim principiu de diferentiere analitica, ce se bazeaza pe un criteriu fundamental, care este caracterul direct politic sau nu al rasismului. Totul se schimba din momentul in care rasismul este un fenomen politic specific si, mai mult, de stat. Trecerea in domeniul politicului nu modifica fundamental continutul rasismului, ci, mai degraba, postuleaza diferenta sau ierarhia unor presupuse rase umane. Asa se unifica practici, discursuri si efecte care, altfel, nu si-ar putea gasi o modalitate de regrupare. Rasismul fragmentat si, a fortiori, infrarasismul trebuie, din acest punct de vedere, deosebit categoric de rasismul politic si, in cazurile extreme, de tendinta catre fuziune.

Fragmentat, rasismul poate patrunde in institutii, poate da loc la violenta, poate alimenta propuneri doctrinare sau curente de idei; el poate fi extrem de raspindit, in special sub forma prejudecatilor. Poate genera comportamente colective - sau se poate solda cu o segregare de fapt. In manifestarile sale cele mai puternice, rasismul, inscris in structura sociala, poate sa constituie un principiu central de stratificare, sa devina indisociabil de raporturile de dominare. Dar, atita timp cit nu se ridica la nivel politic, atita timp cit nu se loveste de acesta fara a gasi o deschidere, atita vreme cit nu gaseste agentii institutionalizarii sale active - intelectuali, lideri religiosi si, mai ale, miscari politice -, nu poate deveni o forta de mobilizare.

Pe de alta parte, rasismul politic e purtator de proiecte, programe, El sintetizeaza elemente difuze care constituie rasismul fragmentat, dar, mai ales le structureaza ideologic, le da un sens inedit, o raza mai mare de actiune, le usureaza transformarile, radicalizarea, dezvoltarea.

El legitimeaza acte si practici care pot fi preexistente, dar care gasesc conditii favorabile si un climat pentru ca, pornind de aici, sa reperam principalele axe in jurul carora vom elabora o reprezentare analitica a fenomenului.

propice. Chiar daca violenta nu este determinata explicit sau direct de rasism, contextul respectiv o autorizeaza si o alimenteaza; nu este deplasata, iar cel care o promoveaza stie ca nu e singurul stapinit de acest fel de sentimente. Violenta nu poate fi dissociata de pozitii mai generale care au dobindit o anumita reprezentativitate. Rasismul politic suprima, mai mult sau mai putin, distanta care separa, in cadrul rasismului fragmentat, gindirea si faptele, constiinta si actiunea, ideea si

realizarea ei. Suprimind aceasta distanta, se creeaza conditiile pentru o dinamica noua. Fuziunea rasismului total reprezinta momentul privilegiat in care fenomenul pare sa fi devenit o forta irezistibila, o logica de actiune nelimitata, fara frontiere.

Totusi, trebuie sa precizam ca si acest moment poate fi depasit, nu numai pentru ca actorul intimpina obstacole exterioare, dar si pentru ca, devenit logica de actiune, rasismul distruge elementele pe care a fost construit si dezvoltat. Astfel, in cazul nazismului, jonctiunea dintre domeniul stiintific si cel politic - conform analizei subtile a lui Michael Pollak - a produs mai intii o interactiune careia i se pot imputa "atrocitatile comise in numele ameliorarii rasei" si care a fost cu atat mai decisiva, cu cit nu lasa loc nici unei dezbateri, nici in domeniul stiintific, nici in cel politic. Savantii insa, care initial gasesc avantaje extraordinare in apropierea puterii - macar in ce priveste resursele, posibilitatile de cercetare, de cariera -, trebuie, in egala masura, sa garanteze sau sa valideze practici nestiintifice; ei sunt supusi supravegherii si controlului si, deseori, mediocrii sau chiar sarlatanii, dobindesc greutate si prestigiu in detrimentul celor mai buni. Benno Muller-Hill a descris foarte bine acest proces, care duce la pervertirea si apoi la negarea stiintei - de pilda, in cazul psihiatrilor, a caror vocatie este de a-i vindeca pe bolnavii mintali, dar care sunt folositi pentru a-i steriliza si, mai ales, pentru a-i elimina. Meseria lor isi pierde ratiunea de a fi si, in mod concret, "pentru psihiatrii din spitalele regionale, pierderea pacientilor determina suprimarea unor paturi, a unor servicii si, mai adesea, disparitia intregii institutii si, o data cu ea, a postului respectiv si a puterii".

Prejudecati, discriminare, segregare, violente sau doctrine par uneori atat de indepartate una de alta, incit, intr-o prima analiza nu putem decit sa constatam distanta care exista intre ele si, la limita, sa o consideram un paradox, pe care un studiu al lui Richard T. LaPiere il ilustreaza in manualele de psihosociologie. Intr-un articol aparut in 1934, LaPiere povesteste cum, trebuind sa calatoreasca in numeroase state din America, in compania unui cuplu de chinezi, s-a oprit, impreuna cu ei, in 184 de restaurante si 66 de hoteluri, fara sa intimpine vreun refuz, cu o singura exceptie, si aceea ambigua. Dar, cind a adresat prin posta tuturor restaurantelor si hotelurilor respective un chestionar referitor la obiceiurile lor, mai mult de 90% dintre cei care au raspuns au precizat ca, daca ar trebui, n-ar servi chinezi. Confirmat de alte studii concepute in acelasi sens, studiul lui LaPiere nu pune in evidenta o contradictie paradoxala. De fapt, aceasta ilustreaza perfect afirmatia noastra conform careia doar patrunderea rasismului la nivel politic si de stat asigura coeziunea fenomenului - care ramine altfel fragmentat si, la limita, contradictoriu. Acest fapt a fost perceput foarte bine de Gordon W. Allport, care, in comentariul sau despre experienta lui LaPiere, formuleaza ipoteza ca "atunci cind exista un conflict clar intre lege si constiinta, pe de o parte, si obicei si prejudecata, pe alta parte, discriminarea este practicata in principal pe cai indirecte si ascunse, si mai putin in situatii de confruntare deschisa, care ar da nastere la situatii neplacute".

Rasismul formeaza un sistem, afirma cu tarie un autor important cum este Colette Guillaumin, pentru care "sensul nu exista in sine, ci rezida in actul concret"; "doctrina nu poate fi seaparata de faptele materiale"; "teoria si comportamentul isi au radacinile intr-un sistem de semne comun, desi mediatizat in registre diferite".

In cazul rasismului fragmentat insa, sistemul despre care vorbeste Guillaumin este dezarticulat, exprimarea sensului frinata de absenta unor conditii politice favorabile, actele concrete sint mascate, sensul lor distorsionat, iar relativa disjunctie dintre teorie si comportament, chiar daca ele decurg din aceleasi semnificatii profunde, interzice emergenta unor procese care nu dobindesc forta si specificitate decit dupa reconcilierea si unificarea politica a sensului si actiunii, a doctrinei si faptelor materiale, a teoriei si comportamentului.

Adesea, in limbajul curent, se afirma existenta unei continuitati care duce, de exemplu, de la cea mai mica afirmatie antisemita pina la Auschwitz si camerele de gazare. Acest postulat ignora cit de radicala este schimbarea pe care o implica trecerea in politic si rolul fundamental pe care il joaca agentii acestei treceri. Lucrul cel mai nelinistitor, intr-o societate, nu este existenta unor actori politici susceptibili de a ajuta rasismul sa treaca dincolo de punctul in care devine o forta de mobilizare colectiva, capabila ea insasi eventual sa ajunga pina la puterea de stat. Astfel de actori pot fi chiar de la inceput, in mod deschis si fundamental, rasisti, dar aceasta nu reprezinta o conditie necesara. E suficient ca actiunea lor sa poarte in germene un proiect rasist, initial chiar foarte limitat sau accesoriu, pentru ca, pe parcursul timpului, acest germene sa dea roade otravite. De aceea, in special populismul politic - care combina tot felul de semnificatii intr-un echilibru instabil, in general cu un spatiu limitat pentru o tematica rasista - reprezinta un pericol atit de mare; intr-adevar, evolutia sa poate foarte bine sa duca la o predominanta sporita a rasismului, in detrimentul altor semnificatii care s-au dovedit putin sau insuficient operante.

3. Diferenta si inegalitate

La inceputul anilor optzeci, prin continutul si titlul sau, o lucrare a lui Martin Barker lansata in Anglia notiunea de "noul rasism". Discursul "noului rasism", conform lui Barker, este un element al revizionismului ideologic la care a recurs Partidul Conservator in anii saptezeci; aceasta ii permite sa-si concentreze atentia asupra imigratiei, percepute ca un factor de distrugere a natiunii britanice si teoretizarea ideii care afirma ca fiecare comunitate nationala sau etnica e o expresie specifica a naturii umane, nici superioara, nici inferioara, ci diferita.

In acelasi mod, Pierre-Andre Taguieff a putut sa constate, in Franta, afirmarea unui rasism "diferentialist": la nivel doctrinar, prin lucrarile grupului GRECE si ale celui "Club de l'Horloge", inca din anii saptezeci; in domeniul politic, il regasim in discursul identitar si in promovarea dreptului la diferenta de identificare, asa cum e structurat de Frontul national, intr-un mod national-populist destul de apropiat de ceea ce spune Barker referitor la Partidul Conservator britanic.

Aceasta activare a unei teme care nu este chiar noua, deoarece poate fi intilnita in pozitiiile cele mai radicale ale sustinatorilor relativismului cultural, inca de la inceputul acestui secol, insista asupra legaturii dintre cultura, comunitate si rasism. Asa cum a aratat Tanguieff foarte clar, ea are imensul merit de a introduce o noua distinctie analitica, nu prin opunerea a doua niveluri - cel politic si cel infrapolitic - ale rasismului, ci punind in evidenta existenta a doua "logici de circumscriere rasiala", a unor "serii" posibile: "autocircumscriere rasiala/diferenta/purificare-epurare/exterminare", pe de o parte, "heterocircumscriere rasiala/inegalitate/dominare/exploatare", pe de alta.

Aceasta distinctie, in care lasam de o parte opozitia contestabila dintre auto si hetero circumscriere rasiala, e fundamentala: vizeaza, la nivelul ei cel mai profund, ipoteza unitatii rasismului. Ea poate fi transcrisa in doua registre: in termeni de istorie si analiza a ideilor si ideologiilor, precum si in termeni sociologici.

Intr-adevar, in primul registru, ea ofera imaginea unui cuplu, format din doua axe opuse din toate punctele de vedere. Cuplu clasic, care nu se refera doar la rasism, fiind construit din abordarea universalista, a carei versiune este data de gandirea evolutionista, si abordarea relativista, exprimata, bunaoara, de o anumita antropologie culturala sau de historicismul care domina filozofia germana din veacul al XIX-lea. Din aceasta perspectiva, nu exista un singur rasism, ci doua. Primul considera ca nu exista decit un singur criteriu universal: cel al rasei dominante, careia toate celelalte rase nu pot decit sa i se supuna in cadrul unor raporturi de dominare; cel de-al doilea, postuleaza ca sint tot atitea criterii universale ca si culturi, iar, in spatele fiecarei culturi, rase.

Nu putem ierarhiza sau compara criterii universale, care reprezinta fiecare tot atitea amenintari potentiale pentru celelalte, iar rasismul nu mai inseamna, in acest caz, raporturi de dominare, ci mai degraba izolare, excludere si, la limita, distrugerea raselor considerate amenintatoare.

Promovarea celor doua logici ale rasismului reprezinta un aport decisiv pentru cei care vor sa inteleaga anumite paradoxuri ale istoriei. Astfel, de pilda, anumiti ganditori rasiali din secolul al XIX-lea - Gobineau, Le Bon, Broca - au fost ostili colonizarii, care instaura un rasism inegalitar, dar risca, in egala masura, sa favorizeze metisarea si sa mearga impotriva unor pozitii diferencialiste.

Intr-un al doilea registru, distinctia dintre rasismul de diferenta si rasismul de inegalitate trimite la cazuri mult mai generale, pe care sociologii le cunosc bine, la doua mari familii de probleme pe care acestia au invatat de multa vreme sa nu le mai confunde. Intr-adevar, ideea de inegalitate nu este decit o formulare printre altele a diviziunii unei societati si a raporturilor sale de dominare; din contra, cea de diferenta, este in legatura cu unitatea unui corp social sau a unuia dintre subansamblurile sale, fie ca e desemnata in termeni generali de cultura, de comunitate si de identitate, fie in termeni mai precisi de natiune, de religie si, la limita, de rasa. A recunoaste

ca exista doua logici ale rasismului inseamna in acelasi timp a recunoaste ca exista doua logici de actiune: una comandata mai degraba de actiunea unei societati asupra ei insesi, de conflictele sale sociale, de fenomenele sale de stratificare, de mobilitate ascendenta si descendenta; cealalta, mai apropiata de miscarile comunitare, de apeluri la omogenitate, la puritate, la expulzarea elementelor eterogene si diferite. Pentru a relua vocabularul sociologiei actiunii, asa cum a fost dezvoltata de Alain Touraine, aceasta inseamna stabilirea unor legaturi teoretice - care nu ar trebui totusi simplificate la maximum - intre rasism inegalitar si actiune sociala, pe de o parte, rasism differentialist si actiune istorica, pe de alta.

Faptul ca independenta conceptuala a celor doua axe trebuie marcata nu inseamna ca, in mod necesar, acestea functioneaza separat in practica istorica, ci din contra.

Numeroase experiente combina logica diferentei cu cea a inegalitatii fie juxtapunindu-le, fie cautind sa le integreze intr-o aceeași formula politica - cum a fost cazul apartheid-ului pina la sfirsitul anilor optzeci.

De asemenea, se constata ca uneori ca una din cele doua logici succede celeilalte si ca, de exemplu, o forma de rasism inegalitar, bazat pe raporturi de exploatare economica, lasa locul unui rasism de identitate, cind aceste raporturi se dizolva. Toate acestea ne conduc la o ultima serie de observatii. Daca, aproape totdeauna, rasismul combina inferiorizarea si diferentierea, asta se datoreaza faptului ca atit una, cit si cealalta sint determinate, mai mult sau mai putin, de mecanisme.

Andra Surlaru cls a XII-a E